

Ditte-Marie Klingbech, Iben Helqvist, Maya Thisted
og Suzanne Gudbjerg-Hansen

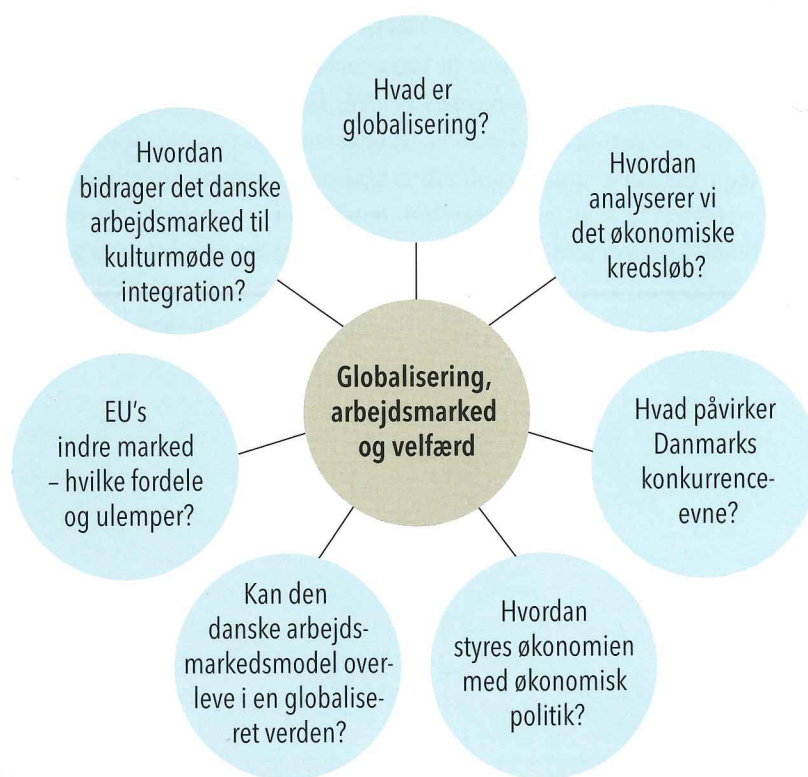
C samfundet

– i flere perspektiver

Kapitel 2:

Globalisering, arbejds- marked og velfærd

Har du nogensinde tænkt over, om du kan få et job, når du afslutter din HF? Har du tænkt over, om du vil arbejde i Danmark eller i udlandet? Har du tænkt over, hvorfor mennesker fra andre lande kommer til Danmark for at bo og arbejde? Og har du tænkt over, hvad det betyder for dansk økonomi? Hvis du ikke har tænkt over det før, så kommer du til at tænke over det nu, for dette kapitel handler om globalisering, arbejdsmarked og velfærd.

2.1 Globalisering - hvordan påvirker det arbejdsmarkedet, velfærden og dig?

Finanskrisen. Det ord har du hørt rigtig mange gange, men hvad dækker det egentlig over? Hvorfor ikke økonomisk krise? Finanskrisen startede i USA og er et eksempel på globalisering, fordi en krise på de finansielle markeder i USA bredte sig og påvirkede både landes, virksomheders og private husholdningers økonomi over store dele af verden. I USA havde mange købt boliger, som de kun havde råd til at bo i, fordi bankerne var meget villige til at låne penge ud.

Bankernes villighed til at låne penge ud var stor op til finanskrisen.

Bagsiden var, at lånene havde høj risiko og med tiden fik en høj rente. Boligpriserne var meget høje, og priserne var steget stejlt i perioden op til finanskrisen, så nogle havde også tjent mange penge på boligmarkedet. Det gjaldt også i Danmark. Fra 2000 til 2007 steg priserne på landsplan 85 % for enfamiliehuse og 105 % for ejerlejligheder. Ordet boligboble beskriver, at da boligpriserne begyndte at falde, var det ligesom en boble, der sprang, og boligpriserne faldt så meget og så hurtigt, at mange ikke kunne betale af på deres lån, når de skulle fornyes. Det gav bankerne store tab og førte til, at nogle banker krakkede. Da den amerikanske investeringsbank Lehman Brothers gik konkurs i september 2008, begyndte aktiekurserne at falde drastisk. Det påvirkede også Europa og førte til den dybeste økonomiske krise siden 1930'ernes depression.

Krisen begyndte i den finansielle sektor, og derfor taler vi om finanskrisen og ikke økonomisk krise. Men i dette kapitel vil du lære, at finanskrisen udviklede sig til en økonomisk krise, fordi den påvirkede for eksempel BNP og arbejdsløshed og dermed en masse mennesker, som ikke havde haft nogen andel i finansmarkedet.

Finanskrisen blev global, fordi aktiemarkedet er blevet globalt og ikke længere er nationalt eller regionalt. I dette kapitel skal vi beskæftige os med, hvordan globalisering påvirker Danmark. Hvilken indflydelse har globalisering på den danske økonomi og dermed velfærdsstaten? Hvordan påvirker globalisering arbejdsmarkedet og dine jobmuligheder, når du er færdig med din uddannelse? Og hvad er globalisering overhovedet i en samfundsfaglig forståelse?

2.2 Hvad er globalisering?

Globalisering kan defineres på forskellige måder. Det er et begreb, der beskriver, at der er større interaktion mellem lande og befolkninger på tværs af grænser og derfor også en større afhængighed. Globalisering er ikke noget, der er opstået inden for de senere år. Folk har altid handlet med hinanden, men i takt med nye opfindelser og teknologisk udvikling er det blevet nemmere at handle på tværs af grænser. Da dampmaskinen og lokomotivet blev opfundet, betød det, at man kunne transportere varer over store afstande. I takt med telefonen og internettets udbredelse kan man kommunikere med folk, der befinder sig på den anden side af jorden og bestille varer eller høre den nyeste japanske musik.

I samfundsfag taler vi om tre former for globalisering: *økonomisk globalisering*, *politisk globalisering* og *kulturel globalisering*.

Økonomisk globalisering

Økonomisk globalisering betegner, at der er en øget afhængighed mellem nationale økonomier på tværs af landegrænser. Den øgede afhængighed opstår som følge af øget samhandel og øgede investeringer. Handelen var international allerede før første verdenskrig, men efter 2. verdenskrig er der sket to ting, som har styrket handel på tværs af landegrænser betydeligt. For det første er toldbarrierer blevet nedbrudt. For det andet har den teknologiske udvikling gjort det nemmere at kommunikere over lange afstande.

Fokus på 2.1. Varer og tjenesteydelser

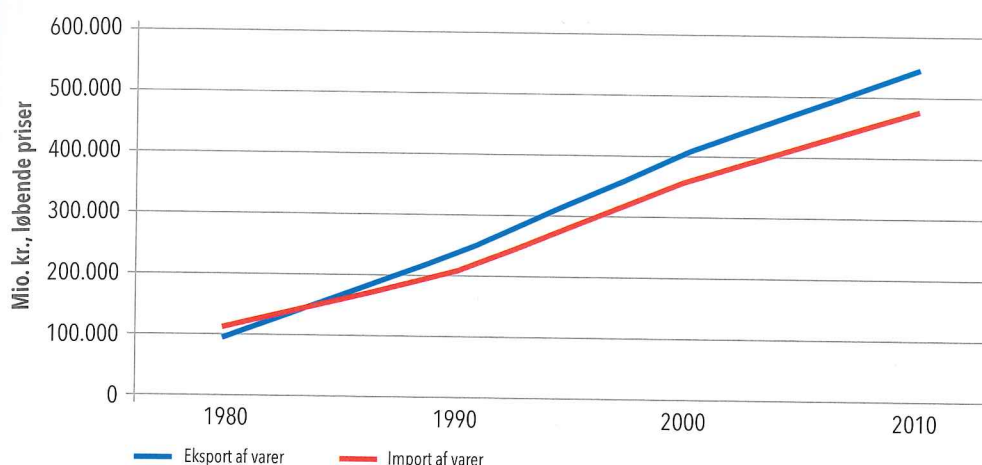
En vare er et fysisk produkt, for eksempel en cola, en stol, en liter mælk eller en cykel.

En tjenesteydelse er noget, du ikke kan lagre, men skal forbruge i nuet. For eksempel koncerter, undervisning, børnepasning eller transport. Produktion og forbrug af en tjenesteydelse er sammenfaldende i tid.

I figurerne 2.1 og 2.2 kan du se, at både eksport og import af varer og tjenesteydelser er steget markant.

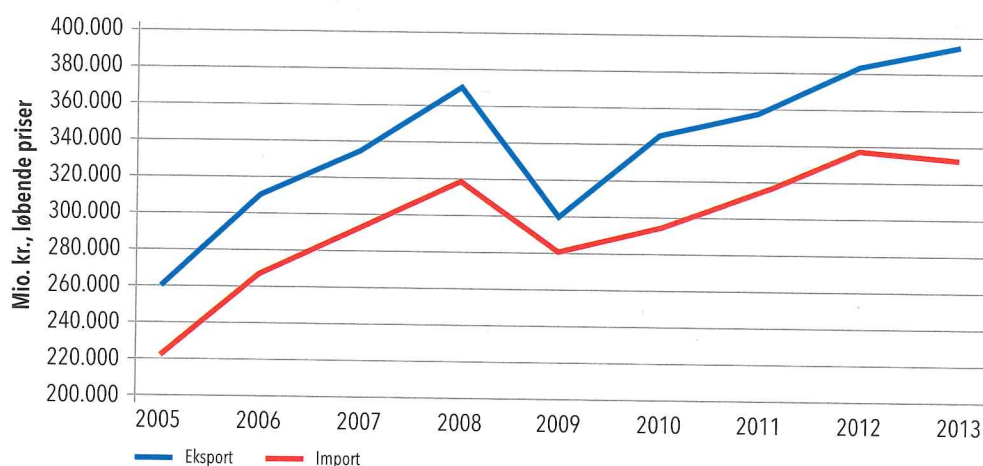
Nedbrydelse af toldbarrierer er en del af *frihandel*, som betegner en handelspolitik uden barrierer såsom told, kvoter og støtteordninger. Varer, der krydser grænser i dag, pålægges langt lavere afgifter end tidligere. Ræsonnementet bag frihandel er, at jo større et marked er, jo større er konkurrencen mellem dem, som ønsker at sælge varer, også kaldet udbydere. Det skaber større arbejdsdeling, fordi udbyderne specialiserer sig i at producere de bedste produkter til den laveste pris, og det skaber velstand. Det var den økonomiske liberalismes fader, *Adam Smith* (1723-1790), som var den første til at sætte fokus på arbejdsdeling (specialisering), som nøglen til velstand.

Figur 2.1: Danmarks eksport og import af varer 1980-2010

Kilde: Samfundsstatistik, Arbo-Bähr m.fl. (red.), Columbus, 2016.

Figur 2.2: Danmarks eksport og import af tjenesteydelser 2005-2013

Kilde: Danmarks Statistik, Statistikbanken.dk/UHT3.

EU er et eksempel på et område med frihandel. Ideen, som lå til grund for EU, var at skabe øget handel og dermed en gensidig afhængighed mellem medlemslandene, fordi man derved antog, at landene ikke ville bekriige hinanden. *Kul- og Ståunionen* så dagens lys i 1951 og var forløber for det EU, vi kender i dag. Vi vender tilbage til EU senere i dette kapitel.

I 1980'erne blev begrænsningerne på handel med valuta og værdipapirer løst, og det blev muligt at placere indskud i udenlandske banker og købe udenlandske værdipapirer. Det medførte en kraftig stigning i den globale handel med valuta og værdipapirer. Dette betyder, at de globale kapitalmarkeder, altså markederne for penge, er blevet mere afhængige af hinanden. For eksempel har renteniveauet i forskellige lande nærmet

sig hinanden, og aktiekurserne i de store lande følger hinanden. Man kan derfor tale om et globalt finansmarked, hvor der tidligere var nationale finansmarkeder.

Politisk globalisering

I takt med at lande interagerer mere og mere med hinanden og bliver mere og mere afhængige af hinanden, er der brug for politiske organisationer, som kan lave regler, som alle skal overholde på tværs af grænser. Organisationer kan have et økonomisk

WTO's logo

WORLD TRADE
ORGANIZATION

fokus som eksempelvis World Trade Organization (WTO), der arbejder for at nedbryde toldbarrierer og gøre det lettere at handle på tværs af grænser. Et andet eksempel på politisk globalisering er FN og NATO.

Perspektiv 2.1. FN og NATO

FN (Forende Nationer) blev etableret i oktober 1945, dvs. et halvt år efter 2. verdenskrigs afslutning. Formålet med FN er at forhindre en verdenskrig i at opstå igen. I dag er FN en vidtforgrenet organisation med fokus på udviklingsbistand, miljøpolitik, menneskerettigheder med mere. 193 stater er medlemmer af FN.

Nato (North Atlantic Treaty Organization) er en international organisation for politisk og militært forsvarssamarbejde omkring den nordlige del af Atlanterhavet. Etableret i 1949 af de allierede i 2. verdenskrig; USA, Frankrig og Storbritannien. I dag har Nato 29 medlemslande.

I og med at organisationer som WTO har nedbrudt toldbarrierer og dermed gjort det nemmere at handle på tværs af grænser, kan man sige, at den politiske globalisering, i form af de internationale organisationer, har hjulpet den økonomiske globalisering på vej.

Kulturel globalisering

Tidligere var vores forbrug bundet af, hvor vi fysisk befandt os. Hvis man boede i en lille landsby, hvor der kun lå en købmand, blev man nødt til at bevæge sig til en større by, hvis man skulle bruge nyt tøj. I dag kan vi handle på nettet, og man kan sige, at vi kan putte ting fra hele verden i vores indkøbskurv. Det gælder også kultur, hvor vi ser to modsatte tendenser. På den ene side sker der en ensretning, fordi amerikansk kultur er dominerende stort set over hele kloden. Den mest indbringende Disney-film til dato er Frost, som rigtig mange børn over hele kloden har set, og i radioer over hele verden kan man høre Beyoncé. På den anden side kan lokale fænomener som eksempelvis Gangnam Style blive globale hits. Og man kan via internettet dyrke, hvad der tidligere var lokal kultur såsom bollywoodfilm og japanske tegneserier.

Beyoncé var i 2017 den bedst betalte kvindelige kunster med fans over hele verden.

Tænk selv 2.1

Tænk tilbage på den seneste uge. Hvilken kultur (musik, film, bøger, tegneserier osv.) har du brugt, og hvilket land kommer det fra?

Hvor kommer dit tøj fra? Hvilket land har mærket hjemme i, og i hvilket land er tøjet produceret? Det første må du gå på nettet og finde ud af, hvis du ikke ved det. Det andet kan du finde ud af ved at kigge i vaskemærket.

Tænk selv 2.2

Forklar din sidemakker, hvad de tre former for globalisering beskriver.

2.3 Det økonomiske kredsløb

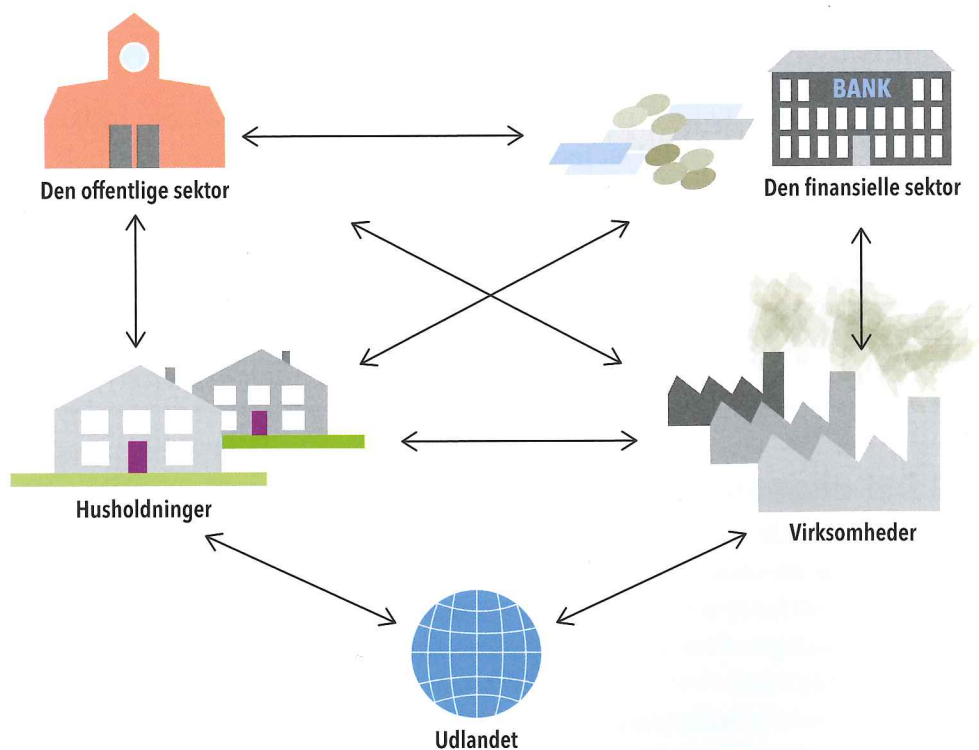
Danmark har en lille åben økonomi. Det betyder, at vi handler frit med udlandet og er afhængige af, at udenlandske virksomheder og forbrugere vil købe danske varer, så vi kan eksportere dem, og tjene penge på den måde. Danmark påvirker ikke i nævneværdig grad strømningerne i den globale økonomi, men følger i stedet efter store spillere som USA, EU og Kina.

For at analysere, hvordan penge strømmer rundt i samfundet, kan vi bruge modellen *det økonomiske kredsløb* som illustration. Ved hjælp af det økonomiske kredsløb kan vi gennemtænke forskellige scenarier, samt analysere, hvordan de forskellige scenarier påvirker økonomien.

Der er fem sektorer i det økonomiske kredsløb:

1. Den offentlige sektor: Stat, regioner og kommuner. Indkræver skatter, udbetaler løn og overførselsindkomster og stiller offentlige services til rådighed for borgerne.
2. Husholdninger: Er de mennesker, der lever i et samfund. De stiller arbejdskraft til rådighed for staten, den finansielle sektor eller virksomhederne og modtager løn som modydelse. Husholdningerne er også modtagere af overførselsindkomster.
3. Virksomhederne: Producerer varer og tjenesteydelser, og de tjener penge på at sælge dem.
4. Den finansielle sektor: Banker, realkreditinstitutter og pensionskasser. Disse institutioner sælger varen penge. Det gør de ved eksempelvis at give lån til husholdningerne og virksomhederne.
5. Udlandet: Alle andre lande end Danmark. Danske virksomheder eksporterer (sælger), og importerer (køber) varer og tjenesteydelser til og fra udlandet. Mange af de varer, vi køber hos virksomhederne, er importeret, for eksempel frugt, computere og tøj. Husholdningerne importerer også forbrugsvarer direkte fra udlandet, som når du f.eks. bestiller tøj og sko over nettet. Pilen fra udlandet til danske husholdninger illustrerer, at nogle danske husholdninger tjener penge i udlandet, fordi de arbejder i udlandet eller har udenlandske investeringer.

Figur 2.3: Det økonomiske kredsløb

Pilene i det økonomiske kredsløb symboliserer pengestrømme. Eksempel: Du (husholdningerne) får SU fra den offentlige sektor. Det er en overførselsindkomst, staten udbeta-

ler til dig. SU'en bruger du til at betale husleje, købe mad, tøj osv. hos virksomhederne. Måske køber du tøj eller sko over nettet fra udlandet. Hvis du sparer penge op, eller har en opsparing fra tidligere, er pengene hos den finansielle sektor.

Tænk selv 2.3

Diskutér, hvad der sker i følgende scenarier. Hvad bliver påvirket i det økonomiske kredsløb, hvordan og hvorfor?

- Indkomstskatten bliver hævet
- Udlånsrenten bliver sænket
- Det offentlige øger sine udgifter og bygger nye hospitaler, broer og skoler
- Der er økonomisk opsving, flere kommer i arbejde og husholdningerne får derfor flere penge
- Selskabsskatten bliver sænket
- Danmarks eksport stiger som følge af øget efterspørgsel fra udlandet
- Dollars stiger i værdi (relativt i forhold til andre valutaer)
- Storbritannien indfører told på alle importerede varer
- Udlånsrenten bliver sat op
- Prisen på råvarer (generelt) stiger voldsomt
- En stormflod hærger Danmark.

Vi vender løbende tilbage til det økonomiske kredsløb i dette kapitel, når vi skal analysere, hvordan forskellige begivenheder og tiltag påvirker økonomien.

2.4 Hvad påvirker Danmarks konkurrenceevne?

Begrebet *konkurrenceevne* handler om virksomheders evne til at sælge deres varer og tjenesteydelser i konkurrence med virksomheder i andre lande og dermed matche konkurrenternes priser. I det økonomiske kredsløb illustreres det med pilen fra udlandet til virksomhederne, fordi pilen viser pengestrømmen og ikke de varer og tjenesteydelser, der bliver solgt. Konkurrenceevne er ikke et entydigt begreb og bliver brugt forskelligt.

Når man skal vurdere et lands konkurrenceevne, er der mange forhold, der kan tages højde for, såsom valuta, løn, produktivitet, kvalitet, innovation og forskning. Det er alt sammen faktorer, der har betydning for virksomheders omkostninger og produktion i forskellige lande. Nogle af disse faktorer er nemme at følge udviklingen i. Man kan for eksempel følge den daglige udvikling i valutakursen. Løn og produktivitet findes der også gode statistiske kilder, der belyser.

Faktorer såsom kvalitet, forskning og innovation er derimod sværere at lave statistik over og sammenligne med andre lande. For et land som Danmark, hvor man har svært ved at konkurrere på lønnen, fokuserer virksomhederne ofte på andre parametre såsom produktivitet, forskning og kvalitet. En høj produktivitet kan kompensere for en høj løn.

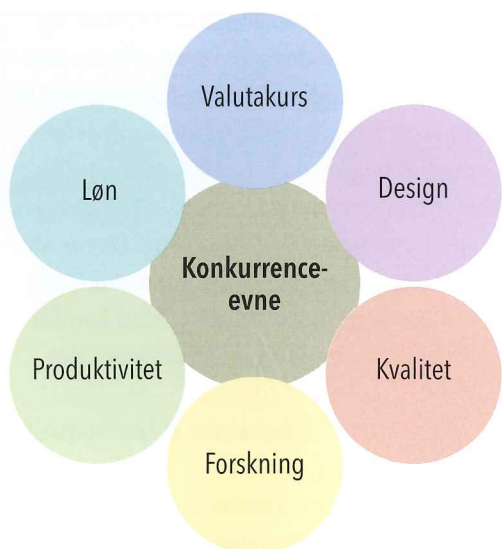
Danmark havde tidligere en stor tekstilindustri, men i dag foregår produktionen af tøj i vidt omfang i Asien. Her er det kinesiske syersker.

Helt enkelt: Hvis en dansk medarbejder kan producere 100 skjorter i timen og får en time-løn på 100 kroner, kan vedkommende godt konkurrere med en kinesisk medarbejder, som kan producere 50 skjorter i timen og får 60 kroner i timen. Den danske medarbejder er billigere pr. produceret skjorte, selv om den kinesiske medarbejder er billigere i

timen. Ofte vil det dog være med hensyn til kvalitet, at Danmark har en bedre konkurrenceevne end lande med lavere lønomkostninger.

Hvis en dansk medarbejder kan producere en vare, som er af dobbelt så god kvalitet som den kinesiske, giver det en konkurrencefordel.

Figur 2.4: Konkurrenceevne

Konkurrenceevne skal ses relativt. Vi kan kun tale om, at Danmark har en høj eller lav konkurrenceevne i forhold til andre lande. I tabel 2.1 kan du se, hvordan Danmark klarer sig, når World Economic Forum rangordner stort set alle verdens lande på en lang række parametre.

Tænk selv 2.4

Kig på figur 2.4, der illustrerer de faktorer, der spiller ind på konkurrenceevnen. Forklar hinanden, hvad de forskellige faktorer dækker over.

Undersøg, hvilke varer og tjenesteydelser Danmark eksporterer.

Kan du ud fra information om, hvilke varer og tjenesteydelser Danmark eksporterer, sige noget om, på hvilke parametre danske virksomheder har en høj konkurrenceevne?

Tabel 2.1: International konkurrenceevne - top 15, 2017

	Samlet placering alle dimensioner	Velfungerende samfundsinstitutioner	Velfungerende infrastruktur	God makroøkonomi	God grundskole og sundhed	Gode videregående uddannelser	Effektivt arbejdsmarked	Teknologisk parathed
Schweiz	1	6	6	4	8	4	1	1
Singapore	2	2	2	11	2	1	2	9
USA	3	27	11	71	39	8	4	14
Holland	4	11	3	22	4	3	14	6
Tyskland	5	22	8	15	14	16	22	10
Sverige	6	4	20	5	24	15	18	4
Storbritannien	7	14	9	85	17	20	5	3
Japan	8	16	5	104	5	23	19	19
Hong Kong	9	9	1	9	26	14	3	5
Finland	10	1	26	46	1	2	23	16
Norge	11	5	34	1	11	7	9	7
Danmark	12	15	21	18	21	6	13	11
New Zealand	13	3	27	17	6	10	6	13
Taiwan	14	30	13	14	15	17	25	30
Canada	15	18	15	41	9	19	8	21

Kilde: Samfundsstatistik 2017, Columbus.

World Economic Forum rangordner landenes konkurrenceevne på 12 hoveddimensioner, der igen bygger på en lang række underliggende parametre for konkurrenceevnen. Tabellen viser de 15 bedst placerede landes rangorden på 7 udvalgte hoveddimensioner.

World Economic Forum, 'The Global Competitiveness Report 2016-2017'.

Tænk selv 2.5

Kig på tabellen over konkurrenceevne. Hvilke placeringer undrer du dig så over? Og hvilke placeringer havde du forventet?

Perspektiv 2.2. World Economic Forum

World Economic Forum (WEF) er en schweizisk organisation, som laver analyser af verdens økonomier. Hvert år i januar holder WEF et topmøde i Davos i Schweiz, hvor verdens ledere diskuterer økonomiens tilstand.

WEF er blevet kritiseret af anti-globaliseringsbevægelsen for ikke at skabe løsninger, men være en diskussionsklub for de magtfulde og velhavende.

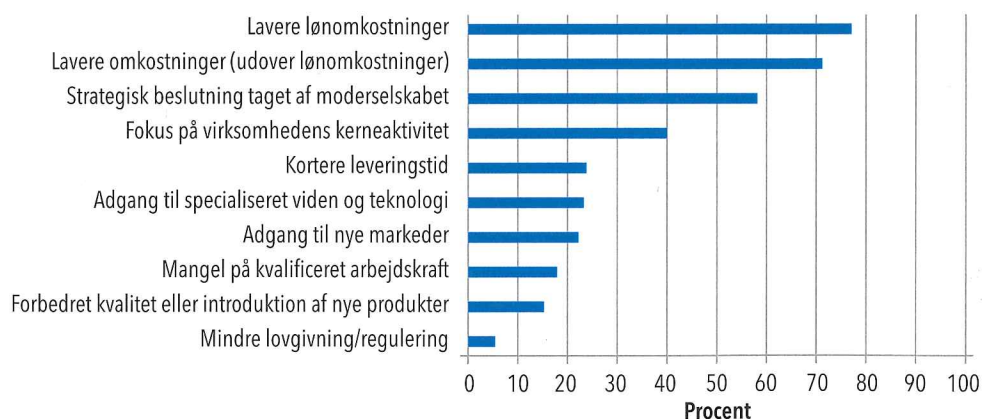
2.5 Outsourcing

Fokus på 2.2. Outsourcing

At flytte en virksomhed eller en del af produktionen til et andet land, hvor omkostningerne er lavere, så varerne kan produceres billigere.

Den økonomiske globalisering har ført til, at dele af de danske virksomheders produktion er blevet flyttet til lande, hvor produktionsomkostningerne er lavere. Det skyldes, at virksomhederne forsøger at forbedre deres konkurrenceevne ved at skære i produktionsomkostningerne.

Figur 2.5: Firmaers motiver for international outsourcing

Kilde: Danmarks Statistik, ORGOUT40 og egne beregninger.

Danmarks Statistik gennemførte i 2009-2011 en undersøgelse af virksomhedernes motiver til at outsource. I figur 2.5 kan du se, hvad virksomhederne betragtede som de vigtigste årsager til at outsource produktionen.

Vi kan i figur 2.5 se, at løn er den vigtigste årsag til, at virksomheder outsourcer. Næste spørgsmål er: Hvilke job bliver outsourcet, og inden for hvilke brancher outsourcer danske virksomheder mest?

Tabel 2.2: Outsourcete job fra Danmark til udlandet 2009-2011

	Antal outsourcete job i alt	Procentdel af outsourcete job i alt	Antal outsourcete højt kvalificerede job	Procentdel højt kvalificerede job outsourcet
Industri, råstofindvinding og forsyningsvirksomhed	10.711	64	1.787	17
Bygge og anlæg	69	0,4	10	14
Handel og transport mv.	2.177	13	625	29
Information og kommunikation	2.610	15	1.753	67
Finansiering og forsikring	571	3	216	38
Erhvervsservice	719	4	245	34
I alt	16.857	100	4636	28

Kilde: Danmarks Statistik, ORGOUT20 og egne beregninger.

Tænk selv 2.6

Se på tabel 2.2, og redegør for, hvordan andelen af outsourcete jobs fra Danmark fordeler sig på de forskellige brancher.

Analysér, hvorfor højt kvalificerede jobs i mindre grad bliver outsourcet fra Danmark.

Diskutér, hvordan man kan holde på arbejdspladserne i Danmark.

Tænk selv 2.7

Gå ind på Danmarks Statistiks hjemmeside, og find 'Nyt fra Danmarks Statistik 22. marts 2017: Danskejet industri er større ude end hjemme'.

Find ud af, i hvilke lande danske datterselskaber har flest ansatte. Overvej, hvorfor det forholder sig sådan. Inddrag den viden, du får fra figur 2.5, samt din viden om konkurrenceevne.

2.6 Insourcing

Fokus på 2.3. Insourcing

Er den modsatte tendens af outsourcing. Nogle firmaer flytter virksomheden eller produktionen hjem igen efter en periode i udlandet.

Måske er en ny tendens under opsejling. Adidas meddelte i januar 2017, at de bygger nye fabrikker i Tyskland og USA og flytter produktionen af sko hjem fra Asien. Som vi så i figur 2.5, var danske virksomheders primære grund til at outsource lavere lønomkostninger. Hvordan kan det være, at Adidas flytter produktionen til Europa og USA, som har højere lønninger end Asien? Svaret er ikke entydigt, men en del af forklaringen er, at fabriksarbejderne erstattes med robotter. Det betyder, at det bedre kan betale sig for Adidas at have fabrikkerne i USA og Europa, da det er tæt på det marked, som skoene skal sælges på. Desuden er der adgang til specialiseret arbejdskraft, som kan bygge og reparere robotterne. Endelig er der adgang til en mere stabil infrastruktur, både når det gælder veje og elektricitet. I takt med robotternes indtog på arbejdsmarkedet vender dynamikken måske, så fabriksarbejderne i Asien mister deres arbejde, mens højt specialiserede robotingeniører i Europa får arbejde. Robotternes indtog på fabrikkerne rejser fornyet debat om, hvad arbejderne i industrien skal leve af i fremtiden, for selv om en del jobs i industrien er outsourcet til andre lande, er det stadig lidt mere end 300.000 mennesker svarende til omkring 12 % af de beskæftigede i Danmark, som arbejder inden for industri, råstofudvinding og forsyningsvirksomhed.

Tænk selv 2.8

Læs artiklen 'Far flyttede fabrikken til Kina: Nu henter Erick den hjem til Hvidovre', Politiken, 6. januar 2017.

- Redegør for årsagerne til, at Erick Thürmer flytter fabrikken tilbage til Danmark.
- Analysér, hvorfor arbejdspladser i produktionsvirksomheder er vigtige for dansk økonomi. Brug det økonomiske kredsløb til at forklare det.
- Diskutér, om andelen af virksomheder, der insourcer til Danmark, vil stige i fremtiden?

Brug begreberne globalisering, det økonomiske kredsløb, konkurrenceevne, outsourcing og insourcing mindst én gang hver.

I en globaliseret verden, hvor der handles over grænser, og produktion flytter om på den anden side af kloden, er det så ikke ligegyldigt, om varerne bliver produceret i Danmark eller i Kina? Hvorfor er det vigtigt, at vi i Danmark producerer varer og tjeneste-

ydelser – både til hjemmemarkedet, dvs. til salg internt i Danmark, og til eksport? Svaret skal blandt andet findes i begreberne BNP og betalingsbalancen, som vi skal arbejde med i det følgende afsnit.

2.7 BNP

Når man taler om økonomisk vækst, måler man det i bruttonationalproduktet: *BNP*. BNP defineres som værdien af et lands samlede produktion af varer og tjenester i et år. I BNP indgår både det private forbrug, de offentlige udgifter, investeringer og nettoeksport (eksport minus import). Alle former for produktion regnes med. Når din samfundsfaglærer holder et oplæg om ideologier, regnes det med i BNP. Hvis du bliver opereret på hospitalet, tæller det med. Når LEGO producerer legoklodser, tæller det med. Overførselsindkomster regnes ikke med, da der ikke er nogen modydelse i form af en vare eller tjenesteydelse. For at noget bliver regnet med i BNP, kræver det, at varen eller ydelsen er registreret. Sort arbejde eller værdien af det, man dyrker i sin køkkenhave til eget forbrug, tæller derfor ikke med.

Konjunkturer beskriver de bevægelser, som økonomien bølger i. Man taler om *lavkonjunktur*, hvis væksten i BNP fra år til år er omkring 2 % eller lavere, og *højkonjunktur*, hvis væksten i BNP fra år til år er omkring 2 % eller højere.

BNP bruges ofte til at sammenligne lande. Når man sammenligner forskellige landes BNP, skal man sammenligne BNP pr. indbygger. Ellers giver sammenligningen ingen mening, da lande med en stor befolkning ofte har et højere BNP end lande med en lille befolkning, simpelthen fordi de er flere mennesker til at producere.

Når man sammenligner forskellige landes BNP, skal man huske på, at der er nogle ting, som ikke bliver talt med i BNP. Lande, som har en høj grad af bytteøkonomi, eller hvor befolkningen producerer mad til eget forbrug, vil have et lavt BNP pr. indbygger. Det betyder ikke, at de ikke producerer noget. Det betyder, at den måde, de producerer på, ikke bliver talt med, når BNP opgøres.

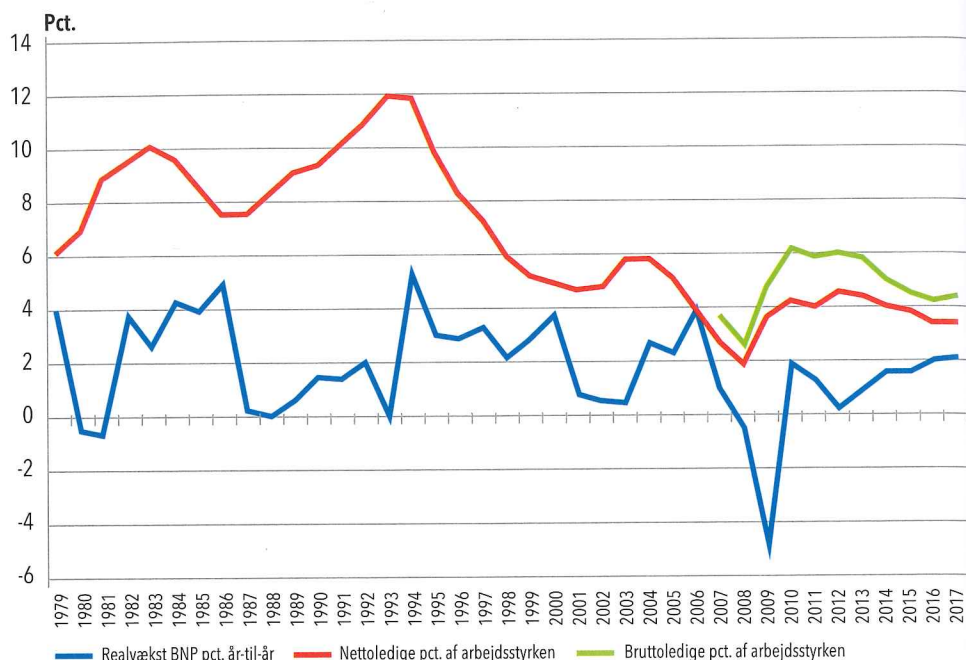
Tænk selv 2.9

Partiet Alternativet ønsker at opgøre vækst på en anden måde end målt i BNP. Gå på nettet og find artikler, som gør dig i stand til at forklare, hvad det er, Alternativet argumenterer for. Find også argumenter imod Alternativets forslag.

Tænk selv 2.10

I figur 2.6 kan du se væksten i Danmarks BNP fra år til år. I hvilke perioder har Danmark højkonjunktur, og i hvilke perioder har Danmark lavkonjunktur?

Figur 2.6: Realvækst i BNP år til år, nettoledighed og bruttoledighed

Kilde: Danmarks Statistik, BNP: NAN1, Nettoledige: AULAAR, Bruttoledige: AULP01.

Fokus på 2.4. Ledighedsbegreber

Danmarks statistik bruger to former for ledighedsbegreber.

Nettoledige

De 16-64-årige jobparate modtagere af dagpenge, kontanthjælp og uddannelseshjælp, omregnet til 'fuldtidsledige'.

Bruttoledige

De nettoledige samt de 16-64-årige jobparate aktiverede dagpenge-, kontanthjælps- og uddannelseshjælpsmodtagere, herunder personer i løntilskud, omregnet til fuldtid. Bruttoledige er blevet opgjort siden 2007.

Kilde: Danmarks Statistik, Ledighedsbegreber, september 2014

Tænk selv 2.11

Kig på figur 2.6 over væksten i BNP og arbejdsløshed, og overvej: Hvorfor reagerer væksten i BNP og arbejdsløshed modsat af hinanden ved lavkonjunktur? For eksempel i 2009, hvor der er en markant negativ vækst i BNP og en stor stigning i arbejdsløshed.

2.8 Økonomiske mål

Fokus på 2.5. Økonomiformer

Markedsøkonomi

Markedet får lov at regulere sig selv, uden statslig indblanding. Det vil sige, at alle varer i samfundet sælges og købes til den pris, der frit forhandles på plads mellem sælger og køber. Der findes ingen 'rene' markedsøkonomier, hvor staten ikke regulerer noget. Man kan derimod tale om en højere eller lavere grad af markedsøkonomi. USA har en økonomi, som er præget af en højere grad af markedsøkonomi end Danmark.

Planøkonomi

Staten ejer produktionsapparatet og regulerer, hvad der skal produceres, pris, kvalitet, mængde osv. Markedet er derfor helt reguleret af staten. Denne form for økonomi forsøgte man at producere efter i Sovjetunionen.

Blandingsøkonomi

Markedet er frit på nogle punkter, og staten regulerer på andre punkter. I Danmark regulerer staten relativt meget, hvis vi sammenligner med USA. Det, staten regulerer, er for eksempel den finansielle sektor, hvor kravene til bankernes likviditet er skærpet efter finanskrisen, prisen på el, som er pålagt afgift, og uddannelsessystemet, som er gratis.

I Danmark har man blandingsøkonomi. Det betyder, at vi ikke har 100 % markedsøkonomi, og heller ikke har 100 % statsstyret planøkonomi, men en mellemting, hvor staten sætter rammen om de private virksomheder og forsøger at styre den økonomiske udvikling. Det gør politikerne, fordi de ønsker at opnå forskellige *økonomiske mål*.

De økonomiske mål, som politikerne forsøger at opnå er:

- Høj beskæftigelse
- Ligevægt eller overskud på betalingsbalancen
- Økonomisk vækst (målt i BNP)
- Stabil eller lav inflation
- Lige fordeling af velstand
- Hensyn til miljøet.

Høj beskæftigelse er et centralt mål, uafhængigt af hvem der har regeringsmagten. Arbejdsløshed betyder, at staten går glip af skatteindtægter og samtidig skal udbetale overførselsindkomster. Derudover er det en psykisk og økonomisk belastning for den enkelte og de familier, som er ramt af arbejdsløshed.

Betalingsbalancen er en opgørelse over alle transaktioner til og fra udlandet. Hvis Danmark importerer for større værdi, end vi eksporterer for, resulterer det i underskud på betalingsbalancen, og det skal dækkes ved, at staten optager lån i udlandet, som der skal betales renter på. Det er ligesom når en privatperson låner penge i banken. Derfor er det et økonomisk mål at have overskud på betalingsbalancen. Siden 1990 har der med undtagelse af et enkelt år (1998) været overskud på betalingsbalancen. Og det er godt, for det betyder, at udlandet skylder penge til Danmark, samt at Danmark i marts 2017 kunne betale den sidste del af sin udlandsgæld. Det er første gang siden 1834, at Danmark ikke har udenlandsk gæld.

Økonomisk vækst i BNP betegner øget værdi på baggrund af øget produktion. En høj produktion skaber øget velstand, og vækst i BNP fører til fald i arbejdsløshed.

Inflation betyder, at der sker en generel prisstigning. Det er en naturlig udvikling i økonomien, og en inflation på omkring 2-3 % regnes for et sundhedstegn. Hvis inflationen er højere end 3 %, begynder alarmklokkerne at ringe. Det skyldes, at inflation udhuler købekraften. Hvis der for eksempel er en inflation på 5 %, og du får en lønstigning på 3 %, så er din købekraft faldet. Hvis danske priser stiger, betyder det også, at vi eksporterer mindre, fordi vores konkurrenceevne bliver forværret.

Lige fordeling af velstand er et mål, som vægtes højere eller lavere, alt efter hvilken regering der har magten. En rød regering vil sandsynligvis prioritere en lige fordeling af velstand højere end en blå regering. Generelt er der dog en bred opbakning til den danske velfærdsstat blandt de fleste partier i Folketinget, hvilket du lærte om i kapitel 1. Derfor bliver en vis fordeling af velstand prioriteret, uanset regeringens farve. Gratis ydelser såsom sundhedsydelser, uddannelse og visse overførselsindkomster har indtil videre bestået under skiftende regeringer.

Hensyn til miljøet er også politisk omdiskuteret. Nogle partier vægter det højere end andre, men generelt bliver regulering af forurening prioriteret i Danmark. Tænk på den værdipolitiske skala, som du arbejdede med i kapitel 1. Så har du en idé om, hvilke partier der vil prioritere dette økonomiske mål.

Nogle af målene kan ikke opnås samtidig. Derfor kan man tale om *målkonflikter*. For eksempel er det svært både at opnå økonomisk vækst og at tage hensyn til miljøet.

Tænk selv 2.12

Eksempler på målkonflikter:

- Fuld beskæftigelse versus lav inflation
- Økonomisk vækst versus hensyn til miljøet
- Høj offentlig service versus lav skat
- Social lighed versus skattestop

Diskuter ovenstående målkonflikter, og identificér selv flere. Husk at bruge de faglige begreber i diskussionen.

EU's økonomiske mål

Danmark har tilsluttet sig EU's konvergenskriterier, som er de krav, landene skal opfylde for at deltage i eurosamarbejdet. Konvergenskriterierne er økonomiske mål, som skal sikre en stabil økonomi i EU. Danmark har tilsluttet sig for at signalere, at dansk økonomi er stabil og et sikkert sted at investere, selv om vi ikke er en del af eurosamarbejdet. Siden 1982 har Danmark ført fastkurspolitik – først over for den tyske D-mark og fra 2000 over for euroen. Formålet med fastkurspolitikken er også at sikre en stabil økonomi i forhold til eurolandene, ved at kursen på den danske krone altid følger kursen på euroen. Det sender et signal om stabilitet til investorer.

Fokus på 2.6. EU's konvergenskriterier

- Prisstabilitet (inflation)
- Sunde offentlige finanser (underskuddet på den offentlige saldo må ikke overstige 3 % af BNP)
- Begrænset offentlig gæld (maks. 60 % af BNP)
- Stabil valutakurs
- Ensartede rentesatser

2.9 Hvordan styres økonomien med økonomisk politik?

Som du kunne se i figur 2.6, der viser vækst i BNP, svinger væksten i BNP op og ned. Det er en naturlig udvikling og kaldes *konjunkturcykler*. Politikerne forsøger at undgå nogle af de negative konsekvenser, der kan være, ved langvarig lav- og højkonjunktur ved at føre økonomisk politik.

Når der er lavkonjunktur, altså når økonomien er i slæbegear, og der er lav eller ligefrem negativ vækst i BNP, kan politikerne føre *ekspansiv* økonomisk politik for at imødegå den lave eller negative økonomiske vækst. Når der er højkonjunktur, altså fuld fart på økonomien, kan politikerne derimod føre *kontraktiv* økonomisk politik for at lægge en dæmper på væksten. Hvorfor gør de det? Skal de ikke blande sig udenom og lade markedet styre sig selv?

Svaret på det spørgsmål er der delte meninger om, alt efter hvilken ideologi man er tilhænger af. Inden vi beskæftiger os mere med forskellige ideologiske syn på økonomisk politik, skal vi have styr på, hvad økonomisk politik er. Du kan med fordel have det økonomiske kredsløb liggende ved siden af, når du nu skal læse om økonomisk politik.

Finanspolitik beskriver, at politikerne kan regulere offentlige udgifter (finanser) og dermed påvirke efterspørgslen. Hvis man befinder sig i en lavkonjunktur, kan politikerne vælge at sænke skatten eller sætte gang i offentligt byggeri af skoler, veje, hospitaler osv. Begge dele har til formål at stimulere det private forbrug, da det vil skabe flere penge mellem hænderne hos forbrugerne (husholdningerne) og øge efterspørgslen. Hvis man befinder sig i højkonjunktur og gerne vil dæmpe væksten for at holde styr på inflationen, som er et af de økonomiske mål, som du læste om tidligere, kan man gøre det omvendte:

Finansloven fastlægger Danmarks budget for ét år ad gangen, og forhandles hvert efterår. Finansloven skal vedtages med 90 mandater i Folketinget, ligesom alle andre love.

hæve skatter eller sænke offentlige udgifter. Det vil lægge en dæmper på det private forbrug, fordi folk får en lavere disponibel indkomst, dvs. færre penge mellem hænderne.

I 2011 besluttede EU-landene at indføre en *finanspagt*, som strammede kravene til, hvor stort et underskud medlemslandene må have. Finanspagten var en reaktion på finanskrisen og Grækenlands økonomiske krise. Hovedformålet med finanspagten er at få deltagerlandene til at indføre en regel i deres nationale lovgivning om, at de hvert år ikke må bruge flere penge, end de får ind fra skatter og afgifter. Danmark har tilsluttet sig finanspagten, og det indskrænker råderummet med hensyn til at føre ekspansiv finanspolitik under en lavkonjunktur, fordi vi ikke må have underskud på mere end 0,5 % af BNP.

Pengepolitik har til formål at styre efterspørgslen efter penge via regulering af renten. Det er Nationalbanken, der fører pengepolitik i Danmark. Fordi Danmark har tilsluttet sig ERM2-aftalen, som er aftalen om det europæiske valutasamarbejde, følger vi den rente, som Den Europæiske Centralbank (ECB) udstikker. Ekspansiv pengepolitik gør det billigere at låne penge. Det medfører, at forbrugerne for eksempel vil låne penge til at bygge nye huse eller renovere eksisterende. Boligmarkedet er meget følsomt over rentændringer, da en stor del af prisen på bolig bliver finansieret ved at optage lån. Når der skal bygges eller renoveres huse, sætter det gang i beskæftigelsen i byggebranchen, og det skaber et øget privatforbrug. For erhvervslivet gør samme dynamik sig gældende. Hvis renten er lav, investerer virksomhederne i nye maskiner mv. I det omvendte scenarie, hvor renten bliver hævet, vil forbruget falde, fordi det bliver dyrere at låne penge, og beskæftigelsen vil falde. Du kan køre scenariet 'igennem' det økonomiske kredsløb for at få et billede af dynamikkerne.

Valutapolitik bruges til at regulere en valutas værdi i forhold til andre valutaer. Som nævnt fører Danmark fastkurspolitik over for euroen. Det betyder, at valutapolitik ikke er en del af 'værktøjsskassen' for Nationalbanken og danske politikere. Det er hos ECB, at valutapolitikken fastlægges. Hvis man devaluerer euroen, bliver euro relativt mindre værd. Dvs. at udlandet kan købe flere varer på det europæiske marked end tidligere. Hvis man omvendt revaluerer, bliver euroen relativt mere værd, og udlandet kan købe færre europæiske varer. Udviklingen i valutakursen har stor betydning for virksomheder, som handler med udlandet, da fald eller stigning i de enkelte valutaer kan medføre store tab eller gevinster. Set i lyset af at den økonomiske globalisering fører til øget samhandel på tværs af grænser (og valutaer), er valutapolitik et vigtigt redskab, selv om kursen mellem danske kroner og euro er låst fast.

Figur 2.7: Økonomisk politik

	Tiltag	Virkning på beskæftigelsen	Virkning på betalingsbalancen	Virkning på inflation	Virkning på økonomisk vækst
Finanspolitik					
Ekspansiv	Øge offentlige udgifter/sænke skatter	Øget beskæftigelse	Øget import påvirker betalingsbalancen negativt	Stigende inflation	Stigende vækst i BNP
Kontraktiv	Sænke offentlige udgifter/hæve skatterne	Øget arbejdsløshed	Fald i import påvirker betalingsbalancen positivt	Lavere inflation	Faldende vækst i BNP
Pengepolitik					
Ekspansiv	Sænke renten = øge efterspørgslen af penge	Øget beskæftigelse	Øget import påvirker betalingsbalancen negativt	Stigende inflation	Stigende vækst i BNP
Kontraktiv	Hæve renten = sænke efterspørgslen af penge	Øget arbejdsløshed	Fald i import påvirker betalingsbalancen positivt	Lavere inflation	Faldende vækst i BNP
Valutapolitik					
Devaluering	Nedskrivning af en valutas værdi relativt til andre valutaer	Øget beskæftigelse fordi konkurrenceevnen bliver forbedret	Øget eksport påvirker betalingsbalancen positivt	Stigende inflation	Stigende vækst i BNP
Revaluering	Opskrivning af en valutas værdi relativt til andre valutaer	Fald i beskæftigelse fordi konkurrenceevnen bliver forværret	Øget import påvirker betalingsbalancen negativt	Lavere inflation	Faldende vækst i BNP

Note: Inspireret af Skov, Oliver Boserup og Bundsgaard, Ricard, B-bogen. Columbus, 2014.

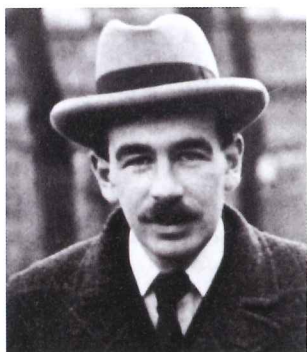
Når vi beskæftiger os med økonomisk politik, er der to skoler, som mener, at man skal bruge forskellige redskaber, og som er uenige om, hvor meget staten skal blande sig. Keynesianismen og monetarismen.

Tænk selv 2.13

Hvilken type finanspolitik er der tale om i de forskellige udsagn herunder?

- Regeringen foreslår at nedsætte registreringsafgiften på biler med 50 %
- Folketinget beslutter, at der skal bygges en bro over Kattégat
- Folketinget vedtager at hæve bundskatten med 2 %
- Regeringen foreslår at udskyde opførelsen af Femernbælt-broen
- Liberal Alliance foreslår at sætte alle skattesatser ned med 5 procentpoint.

Keynesianisme

John Maynard Keynes (1883-1946)

– Ophavsmand til den økonomiske teori 'Keynesianisme'

John Maynard Keynes (1883-1946), var en britisk økonom, som efter krakket på Wall Street i 1929 og den efterfølgende langvarige recession (lavkonjunktur) formulerede en økonomisk teori, som på sin tid var banebrydende. Hidtil havde man antaget, at markedet var selvregulerende, og at det var uflexible priser og uflexible lønninger, som var årsag til høj arbejdsløshed. Keynes satte spørgsmålstejn ved *ligevægtsmodellen*, som sagde, at arbejdsløshed ville

forsvinde før eller siden, når markedet fandt ligevægt. Keynes fokuserede i stedet på arbejdsløshed og efterspørgsel. Hans pointe var, at hvis der er langvarig arbejdsløshed i samfundet, kan staten modvirke det ved at skabe efterspørgsel via øgede offentlige udgifter og investeringer, fordi efterspørgsel skaber produktion og beskæftigelse. Keynes argumenterer altså for, at staten i tider med lavkonjunktur skal føre ekspansiv finanspolitik for at styrke det private forbrug. Omvendt skal staten i tider med højkonjunktur føre kontraktiv finanspolitik for at spare op til næste lavkonjunktur.

Monetarisme

Milton Friedman (1912-2006)

– Ophavsmand til den økonomiske teori 'Keynesianisme'

Milton Friedman (1912-2006) er hovedmanden bag *monetarismen*. Friedman var en amerikansk økonom, som mente, at statslig indblanding i økonomien gør tingene værre, fordi politikerne ikke har viden og indsigt nok til at regulere på de rigtige tidspunkter. Derudover skaber det offentlig gæld, når staten skal imødegå arbejdsløshed ved at sætte de offentlige udgifter i vejret. Staten skal derfor blande sig udenom og lade markedet regulere sig selv. Den eneste

økonomiske politik, staten skal føre, er pengepolitikken (deraf navnet monetarisme),

for det er via pengepolitikken, at man kan regulere pengemængden og dermed det generelle prisniveau i økonomien. Hvis pengemængden (udbuddet af penge) øges, vil det få priserne til at stige, fordi folk får flere penge, og dermed falder værdien af pengene – købekraften reduceres. Monetarismens hovedtese er, at inflation er et resultat af stigninger i pengemængden, og det er årsagen til, at monetarister fokuserer på pengepolitik som redskabet til at regulere økonomien.

Strukturpolitik

Økonomisk politik har til formål at imødegå de bevægelser, som konjunkturerne bevæger sig i, så man sikrer en stabil økonomi. Nogle gange er økonomisk politik ikke nok, og der er brug for at ændre strukturerne i stedet. Strukturer kan for eksempel være den måde, uddannelsessystemet er bygget op på, eller den måde, det danske skattesystem fungerer på.

Strukturpolitik fokuserer oftest på arbejdsmarkedet, uddannelsessystemet, skattesystemet og erhvervspolitik. Strukturpolitiske redskaber er love, regler, kontrolfunktioner, tilskud og skatter.

Ser vi på arbejdsmarkedet, kan vi konstatere, at arbejdsmarkedspolitikken er gået fra at være passiv til at være aktiv. Tidligere lod man i meget højere grad de ledige 'være i fred', end man gør i dag, hvor der er krav til borgere på kontanthjælp om, at man skal være aktivt jobsøgende og sige ja til tilbudt aktivering. Fokus er skiftet fra, at der var for lidt arbejde, så det var arbejdsmarkedet, politikerne skulle påvirke, til at det er den enkelte ledige, der skal motiveres til at komme i beskæftigelse. De kommunale jobcentre blev oprettet med strukturreformen, som trådte i kraft i 2007. Det var en ny måde at organisere indsatsen for at få ledige i job på, og man kan derfor sige, at *strukturerne* i arbejdsmarkedspolitikken blev ændret.

Fokus på 2.7. Ledighed

Strukturel ledighed: De ledige har ikke de kvalifikationer, som arbejdsgiverne efterspørger, eller der er ledighed i nogle geografiske områder og mangel på arbejdskraft i andre geografiske områder.

Sæsonledighed: Ledighed som følge af, at virksomhedernes produktion svinger i forhold til sæson. Der er for eksempel mere gang i byggebranchen i sommerhalvåret, ligesom gartnerierne har mere at lave i sommerhalvåret.

Konjunkturledighed: Skyldes, at efterspørgslen falder under en lavkonjunktur, og derfor vil virksomhederne afskedige medarbejdere.

Friktionsledighed: Ledighed i forbindelse med jobskift eller ved indtrædelse på arbejdsmarkedet.

Man kan tale om forskellige former for arbejdsløshed. Du kan læse om den i fokus på 2.7. For at imødegå strukturel ledighed kan politikerne vedtage efteruddannelse til de grupper, som er arbejdsløse. For eksempel blev stort set alle typografer arbejdsløse i takt med digitaliseringen. De er derfor blevet omskolet, så de kan varetage et andet job. Ledighed på grund af geografi imødegås af politikerne, ved at man som ledig er forpligtet til at tage et job i en afstand af 3-4 timers transporttid pr. dag.

Uddannelsessystemet er et andet område, hvor eksempelvis fremdriftsreformen prøver at ændre den måde, systemet fungerer på. Fremdriftsreformens formål er at få de studerende hurtigere igennem deres studier, så de kan komme ud på arbejdsmarkedet og betale skat. Med reformer forsøger politikerne at ændre borgernes adfærd ved at give incitamenter til den adfærd, man gerne vil have fremmet. Et andet eksempel er, at man kan gange sit gennemsnit fra gymnasium eller HF med 1,08, hvis man påbegynder en videregående uddannelse inden for to år. Det ændrer ved de studerendes adfærd. I dag påbegynder omkring 75 % af de studerende en videregående uddannelse senest to år efter endt ungdomsuddannelse. I 1990'erne var det kun omkring 40 %, som startede inden for to år efter endt ungdomsuddannelse.

I konkurrencestaten, som du stiftede bekendtskab med i kapitel 1, er fokus flyttet fra den økonomiske politik og de økonomiske mål til strukturpolitik. Tidligere var blikket rettet mod vækst i BNP, fuld beskæftigelse, lav inflation og overskud på betalingsbalancen som udtryk for, at vi havde en sund økonomi og et velfungerende samfund. I konkurrencestaten er fokus flyttet til strukturpolitikken, hvor politikerne med reformer forsøger at ændre den måde, borgerne agerer på. Dagpengereformen, kontanthjælpsreformer, tilbagetrækningsreformen og fremdriftsreformen er eksempler på det. Formålet er, at borgerne skal bidrage til at styrke Danmarks konkurrenceevne globalt, med hensyn til løn, produktivitet og uddannelse.

2.10 Den danske arbejdsmarkedsmodel i en globaliseret verden

Grundlaget for det danske overenskomstssystem blev lagt med *septemberforliget* i 1899. Efter en periode med mange kampe mellem arbejdsgivere og arbejdstagere lykkedes det i september 1899 arbejdsmarkedets parter (fagforeninger og arbejdsgiverorganisationer) at blive enige om den såkaldte *hovedaftale*, som også kaldes arbejdsmarkedets grundlov. Hovedaftalen blev indgået mellem arbejdsmarkedets parter, uden at politikerne eller regeringen var indblandet. Principperne i hovedaftalen gælder stort set stadig i dag, hvor overenskomsterne som udgangspunkt forhandles mellem arbejdsmarkedets parter. Politikerne blander sig kun, hvis parterne ikke kan blive enige. Lærerkonflikten i foråret 2013 er et eksempel på, at Folketinget kan intervenere, dvs. gribe ind og afslutte konflikten, hvis parterne ikke kan blive enige.